

จิต – จักรวาล : การสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย ให้เป็นสื่อสร้างสำนึกทางศีลธรรม

ฉลองเดช คุณานูมาต

สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและความหมายของคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา และศึกษาแนวคิดสัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรมของงานจิตรกรรมไทยประเพณี และจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา ตลอดจนสังเคราะห์ห้วงค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาจากงานจิตรกรรมไทย นำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยให้เป็นสื่อสร้างสำนึกทางศีลธรรม ผลการวิจัยพบว่า คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ในการอธิบายลักษณะโครงสร้างของจิตวิญญาณ ด้วยวิธีการสร้างจินตภาพที่

สะท้อนถึงรูปลักษณะของธรรมชาติฝ่ายนามธรรม โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ นำมาเปรียบเทียบกับให้สอดคล้องกับรูปธรรมบางส่วนจากประสบการณ์ในโลกแห่งวัตถุ ในทางพุทธศาสนา ไตรภูมิคือ ภาพภูมิที่สรรพสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิด ด้วยผลกรรมดีและกรรมชั่วของตน อันประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ทั้งนี้ คติไตรภูมิยังเป็นรากฐานสำคัญของสังคมวัฒนธรรมไทย ที่สะท้อนถึงคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธรูปและพระมหากษัตริย์ จากการศึกษาแนวคิด สัญลักษณ์ และรูปแบบของงานจิตรกรรมไทย พบว่ามีลักษณะเป็นทั้งภาพเขียนเล่าเรื่องภาพภูมิต่างๆ และภาพแสดงโครงสร้างทางกายภาพของโลกและจักรวาล ตามโลกทัศน์ของคนในสมัยโบราณ ซึ่งมีรูปแบบและเทคนิคการสร้างสรรค์ที่หลากหลาย โดยสามารถสะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับงานพุทธศิลป์อื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในพุทธสถานอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย โดยการตีความหมายจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา นำมากำหนดเป็นแนวความคิดในการสร้างสรรค์ได้แก่ แนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา แนวคิดโลกียะ-โลกุตระ แนวคิดสังสารวัฏ สัญลักษณ์ดอกบัว สัญลักษณ์พระฉัพพรรณรังสี สัญลักษณ์การสักการบูชาด้วยตุง (ธง) สัญลักษณ์จากศิลปะการประดับกระเจก สัญลักษณ์การวางผังอุโบสถและวิหารล้านนา ตลอดจนการจัดแสดงผลงานในนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย ด้วยรูปแบบศิลปะแนวจัดวางและศิลปะสื่อผสมที่มีลักษณะเฉพาะตนจำนวน 3 ชุด เพื่อเป็นสื่อศิลปะที่ช่วยสร้างสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้คนในสังคม

คำสำคัญ : คติไตรภูมิ, จักรวาลวิทยาพุทธศาสนา, จิตรกรรมไทย, ศิลปะร่วมสมัย

Spirit - Univeres. Creation of Contemporary Arts of Morality Reminiscence Medias.

Chalongdej Kuphanumat

Program in Arts and Design, Department of Media Arts and Design,
Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University.

ABSTRACT

The purposes of this research were to investigate and synthesize the history of the origin as well as the meaning of the representation of the Tribhumi and Buddhist cosmological beliefs along with the concepts, symbols and patterns of art in conventional and contemporary Thai paintings as morality reminiscence in order to provide inspiration and guidelines for the creation of contemporary arts for morality reminiscence media. The research revealed that the Tribhumi and Buddhist cosmological beliefs formed the body of knowledge

or understanding that explained the characteristics and spiritual structure through creating the imagination reflecting the natural forms and images of abstract concepts through symbols that went well with some concrete experiences of the corporeal world. According to Buddhism, the Tribhumi referred to the mundane world of all beings in the samsara or cycle of birth and death depending on their karma, good and bad deeds or actions, comprising the carnal world of desire, the corporeal world and the formless world. The concept of Tribhumi could be said to form the an important basis of Thai society and culture, reflecting the values and significance of Buddhism and the monarch which appeared in both paintings and stories of the people in the ancient times about the worlds and physical structure of the earth and the universe in various forms and creative techniques as a kind of symbolic relationship with other kinds of Buddhist art in a holistic way. Furthermore, the researcher created some pieces of contemporary art based on the interpretation of the beliefs related to the Tribhumi and Buddhist cosmology such as the Buddhist concepts of mundane-supermundane, cycle of birth and death, the lotus, six rays emanating from the head of the Lord Buddha, the flag or tung sacrifice offering, art of glass decoration, the plan of Lanna ubosot and wiharn structure of Buddhist temples, including 3 sets

of contemporary installations and mixed media as a means of creating moral and ethical conscience among the general public.

Keywords : The Belief of Tribhumi, Buddhist Cosmology, Thai Paintings, Contemporary Arts

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความหมายของคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ และจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิด สัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรมของงานจิตรกรรมไทยประเพณี และจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ และจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา
3. เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยให้เป็นสื่อสร้างสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรม โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในงานจิตรกรรมไทย นำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์

วิธีการศึกษา

ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) ซึ่งมีกระบวนการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในงานจิตรกรรมไทย เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับ แนวคิด สัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรม

ส่วนที่ 2 การสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย โดยสังเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากการ

ศึกษาในส่วนที่ 1 มาเป็นแนวทางและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะร่วมสมัยด้วยรูปแบบศิลปะแนวจิตว่าง และศิลปะสื่อผสม

ผลการศึกษา

1. คติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ในการอธิบายลักษณะของจิต วิญญาณ ด้วยวิธีการสร้างจินตภาพที่สะท้อนถึงรูปลักษณ์ของธรรมชาติฝ่าย นามธรรม เพื่ออธิบายโครงสร้างของจิตใจมนุษย์ โดยการสร้างสื่อสัญลักษณ์ ต่างๆ นำมาเปรียบเทียบให้สอดคล้องกับรูปธรรมบางส่วนจากประสบการณ์ ในโลกแห่งวัตถุ ดังนั้น การตีความหมายแนวคิดเชิงสัญลักษณ์จากคติจักรวาล วิทยาในพุทธศาสนา ก็คือ การศึกษาวิเคราะห์แผนผังของโครงสร้างทาง นามธรรม หรือระดับสภาวะจิตของมนุษย์ โดยเฉพาะในบริบทของสังคม วัฒนธรรมไทย คติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนายังเป็นรากฐานสำคัญของ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมและวัฒนธรรม โดย ถ่ายทอดผ่านทางวรรณกรรมและศิลปกรรม

2. ผลงานจิตรกรรมไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและ จักรวาลวิทยา มีทั้งที่ปรากฏอยู่ในภาพเขียนเล่าเรื่องพุทธประวัติ ชาดก วรรณกรรมพื้นบ้าน และสื่อความหมายด้วยรูปทรงสัญลักษณ์ รูปแบบ และกรรมวิธีในการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานจิตรกรรมไทยในเขต วัฒนธรรมล้านนา เป็นผลงานที่มีลักษณะเด่นและสามารถสื่อความหมายเชิง สัญลักษณ์โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ ภายในพุทธสถาน แบบเป็นองค์รวม ทั้งนี้ สัมฤทธิ์ผลของการสร้างสรรค์ ยังทำหน้าที่เป็นสื่อศิลปะ ที่สะท้อนความหมายอันลึกซึ้งของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

3. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย โดยนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รูปแบบศิลปะ แนวจิตว่างและศิลปะสื่อผสม ด้วยแนวความคิด วัสดุ กระบวนการสร้างสรรค์ ที่สามารถแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อหลักพุทธธรรมผ่านรูปทรง สัญลักษณ์ที่ตีความหมายจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธ ศาสนา

ความสำคัญและที่มาของแรงบันดาลใจ

ภาพที่ 1 เขาพระสุเมรุและเขาสัตตบพิรมณฑล
รอยพระพุทธรูปไม้ประดับมุก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา

จักรวาลวิทยา คือ วิชาที่มีเนื้อหาวาดด้วยเรื่องโลกธาตุ อันมีขอบเขตที่กว้างไกล ทั้งในกาลและเทศะ โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งทั้งหลาย ด้วยระบบของจักรวาลในฐานะที่เป็นระบบ อันมีระเบียบ วิชาจักรวาลวิทยาได้มีการศึกษาค้นคว้ากันในทุกวัฒนธรรมทั่วโลก อาทิ อินเดีย จีน และยุโรป จากข้อมูลประวัติศาสตร์อินเดียสมัยโบราณ ระบุว่าองค์ความรู้เรื่อง จักรวาล มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นการยากที่จะแยกแยะให้ชัดเจนว่า โลกทัศน์แบบอินเดียโบราณเกี่ยวกับจักรวาล ที่ถ่ายทอดกันมาในคัมภีร์พุทธศาสนาส่วนใดเป็นของตนเอง ส่วนใดเป็นของ ศาสนาฮินดู พราหมณ์ และเชน (ระวี ภาวิไล 2543, 25-28) เนื่องจากพุทธ ศาสณาก็มิได้ปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว ทั้งยังได้นำเอาวิชาจักรวาลวิทยามาใช้ ให้เป็นประโยชน์ ในการเทศน์สั่งสอนประชาชนที่ยึดมั่นในศาสนาพราหมณ์ เพียงแต่ปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหา เพื่อให้เข้ากับพระธรรมวินัย ของพระพุทธองค์เท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน 2550, 206)

ภาพที่ 2 ลายรดน้ำบนอาสนา วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา ปฐม พัวพันธ์สกุล)

คำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่บนรากฐานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ด้วยการถ่ายทอดพุทธพจน์ในรูปพระไตรปิฎก พบว่า มีเนื้อหากล่าวถึงลักษณะของโลกธาตุหรือจักรวาลอยู่เสมอ ทั้งนี้ ก็เพื่อใช้เป็นพื้นฐานของการแสดงธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์เท่านั้น มิได้มีพุทธประสงค์ที่จะวางรากฐานของวิชาจักรวาลวิทยาแต่อย่างใด ส่วนขยายความที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างและลักษณะของโลกธาตุ จึงเป็นเรื่องที่รจนาโดยอรรถกถาจารย์ และปราชญ์ผู้นิพนธ์คัมภีร์ชั้นรองสืบต่อกันมา (ระวี ภาวิไล 2543, 26) จักรวาลวิทยาในศาสนาพราหมณ์ ได้กำหนดไว้ว่า เขาพระสุเมรุเป็นที่สถิตของพระอิศวร เป็นศูนย์กลางของจักรวาลที่ประกอบด้วยโลกมนุษย์นรก และสวรรค์ (โชติ กัลยาณมิตร 2548, 142) แต่ในทางพระพุทธศาสนา

จักรวาล หมายถึง ปริณพทลแห่งภพภูมิทั้ง 3 หรือไตรภูมิ คือ กามภูมิ 11 รูปภูมิ 16 และอรุภูมิ 4 รวมเป็น 31 ภพภูมิ ซึ่งเป็นการแสดงสถานะชีวิตของสรรพสัตว์ในจักรวาล การจะไปเกิดในสถานะชีวิตระดับใด ขึ้นอยู่กับกรรมดีกรรมชั่วของตน (พระธรรมปิฎก 2542, 12) สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปวนเวียนอยู่ในสามภูมินี้ ไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า “วัฏสงสาร”

ความหมายของกามภูมิคือ สถานะชีวิตระดับต่ำของผู้ที่ยังข้องอยู่ด้วยกามตัณหา มีความโลภ โกรธ หลง ประกอบด้วยอบายภูมิและสุคติภูมิ ส่วนรูปภูมิ หรือรูปพรหม คือ สถานะชีวิตระดับกลางที่มีความสุขอันไม่มีเรื่องกามแต่ยังมีรูปร่างอยู่ และอรุภูมิ หรืออรุพรหม คือสถานะชีวิตระดับสูงไม่มีรูปมีแต่จิต นอกเหนือจากการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภูมิ หรือโลกียะภูมิแล้ว พระพุทธศาสนายังมีหนทางหลุดพ้นออกจากวัฏสงสาร ได้ไปสู่โลกุตตรภูมิหรือนิพพานภูมิ ซึ่งเป็นสถานะชีวิตที่ห่างไกลกิเลส สามารถตัดกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป โลกุตระภูมิประกอบด้วย พระอริยบุคคล 4 และ แดนนิพพาน ส่วนผู้ที่เข้าถึงได้ก็คือ สัตว์โลกที่บำเพ็ญบารมีจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ นอกจากนั้น คัมภีร์ทางพุทธศาสนายังมีความรู้เกี่ยวกับรูปลักษณะสัณฐานและองค์ประกอบของโลกจักรวาล อันเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์ในภพภูมิต่างๆ ไว้อย่างละเอียดครบถ้วน

เนื้อหาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนากล่าวว่า จักรวาลมีจำนวนมากมายจนนับไม่ถ้วน สัณฐานของจักรวาลทุกแห่งมีลักษณะเหมือนกันหมด โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นพื้นดินและน้ำ ส่วนที่สองเป็นที่ว่างหรือท้องฟ้า ส่วนที่เป็นพื้นดินและน้ำมีรูปทรงคล้ายมะนาวครึ่งผลที่ถูกผ่าซีก ตั้งไว้ใน

ลักษณะหงายหน้าขึ้น ลอยอยู่ในมหาสมุทรอวกาศ ได้มหาสมุทรอวกาศมีลมเคลื่อนไหวไปมาอย่างรุนแรงหนุมมหาสมุทรแห่งอวกาศไว้ ทุกจักรวาลตั้งอยู่บนมหาสมุทรอวกาศ ตั้งแบบเรียงประชิดต่อเนื่องกันไม่มีที่สิ้นสุด ลักษณะพื้นจักรวาลเป็นแผ่นระนาบรูปวงกลม เขาพระสุเมรุตั้งอยู่กึ่งกลางแผ่นดิน มีภูเขาชื่อสัตตบริภัณฑ์เป็นรูปวงแหวนตั้งล้อมรอบ 7 ชั้น ระหว่างภูเขาวงแหวนแต่ละชั้นมีทะเลสีทันดรคั่นอยู่ทุกชั้น ภูเขาพระสุเมรุมีความสูงมากที่สุด บนยอดเขาเป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นจอมเทพ เหนือขึ้นไปบนอวกาศมีสวรรค์และพรหมลอยสูงขึ้นเป็นชั้นๆ ภูเขาวงแหวนมีความสูงแบบลดหลั่นออกจากวงในสู่วงนอก ถัดจากภูเขาวงแหวนนอกสุดเป็นมหาสมุทรกว้างใหญ่ไพศาล จนจดภูเขากำแพงจักรวาลหรือขอบจักรวาล ท่ามกลางมหาสมุทรมีทวีปประจำทิศทั้งสี่ อันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ได้แก่ ทิศตะวันออกชื่อบูรพาวิเทหทวีป ทิศตะวันตกชื่อ อมรโคยานทวีป ทิศเหนือชื่อ อุตระภูทวีป และทิศใต้ชื่อ ชมพูทวีป

โลกทัศน์แบบอินเดียโบราณดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีเนื้อหาสาระแตกต่างจากโลกทัศน์แบบวัฒนธรรมตะวันตกสมัยโบราณ และโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันอยู่หลายประการด้วยกัน ถ้าพิจารณาตามรูปลักษณะเป็นวัตถุในโลกแห่งรูปธรรมแล้ว ย่อมจะไม่ถูกต้องสอดคล้องกับข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับระบบจักรวาลหรือเอกภพในวิชาดาราศาสตร์ และสัจฐานทางกายภาพของโลกในวิชาภูมิศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาคติจักรวาลในพระพุทธศาสนา ว่าเป็นการสร้างจินตภาพที่สะท้อนถึงรูปลักษณ์ธรรมชาติฝ่ายนามธรรม เพื่ออธิบายโครงสร้างทางจิตของมนุษย์ โดยอาศัยเทียบเคียง

ให้สอดคล้องกับรูปธรรมบางส่วนของประสบการณ์ในโลกแห่งวัตถุ (ระวี ภาวิไล 2543, 28 – 29) ดังนั้น การตีความหมายแนวคิดเชิงสัญลักษณ์จาก คติจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาก็คือ แผนผังของโครงสร้างทางนามธรรมหรือ ระดับสภาวะจิตของมนุษย์ทุกคนนั่นเอง

ภาพที่ 3 สัญลักษณ์ปัจจุสมุปบาทจากสมุดภาพปริศนาธรรมของไทย

แนวคิดโลกียะ-โลกุตระ

โลกุตรภูมิ หมายถึง ภูมิที่แยกเหี้ยนเหนือโลก หรือพ้นไปจากโลก คือ พระนิพพาน โลกุตรภูมิ มีลักษณะความเป็นไปตรงกันข้ามโลกียะภูมิทุกอย่าง กล่าวคือ สรรพสิ่งทุกอย่างในโลกียะภูมิต้องอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และตกอยู่ในอำนาจของกิเลส ตัณหา ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ แต่ในโลกุตรภูมิตรงข้ามกัน คือ ทุกชีวิตในโลกุตร

ภูมิปราศจากกิเลส จึงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นสุขเป็นทุกข์ในสังสารวัฏ ซึ่งมีระยะเวลายาวนานมาก (พื้น ดอกบัว 2550, 311) ทั้งนี้ ความหมายของเนื้อหาเรื่องโลกียะและโลกุตระยังมีรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1. โลกียะหรือโลกีย์ มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องราวทางโลก หรือชาวโลก ซึ่งยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน 3 ภพภูมิ (กามภูมิ รูปภูมิ และอรุพภูมิ) ท่านเรียกว่า กามาวจร รูปาวจร และอรุพาวจร โดยโลกียะจะมีความหมายคู่ตรงข้ามกับโลกุตระ
2. โลกุตระ มีความหมายว่า พ้นจากโลก, เหนือโลก, พ้นวิสัยของโลก มีสภาพที่ไม่เนื่องอยู่ในภพภูมิทั้ง 3 (กามภูมิ รูปภูมิ และอรุพภูมิ) โดยโลกุตระจะมีความหมายคู่ตรงข้ามกับโลกียะ
3. โลกุตตมาจารย์ มีความหมายถึง อาจารย์ผู้สูงสุดของโลก, อาจารย์ผู้ยอดเยี่ยมของโลก ได้แก่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
4. โลกุตตรธรรม มีความหมายว่า ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก, สภาวะพ้นโลก มี 9 ประการ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นวโลกุตระธรรม
5. โลกุตตรภูมิ ชั้นที่พ้นจากโลก, ระดับจิตใจของพระอริยเจ้า
6. โลกุตระสุข ความสุขอย่างโลกุตระ, ความสุขที่อยู่เหนือกว่าระดับของชาวโลก ที่เนื่องด้วยมรรค ผล นิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) 2543, 261-262)

แนวคิดสังสารวัฏ

ลักษณะสำคัญที่สุดประการหนึ่งของโลกียะภูมิก็คือ วัฏฏะ หมายถึง การวนเวียน การเวียนเกิด เวียนตาย หรือ เวียนว่ายตายเกิด ด้วยอำนาจของกิเลส กรรม และ วิบาก เรียกว่า ไตรวัฏฏ์ ซึ่งมีความหมายถึง วัฏฏะ 3 วงวน หรือวงจร 3 ส่วนของ ปฏิจสมุปบาท ซึ่งหมุนเวียนสืบเนื่องต่อกันไป ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือเกิดวงจรแห่งทุกข์ อันได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2543, 266) หรือเรียกชื่อเต็มได้ว่า

1. กิเลสวัฏฏ์ ประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน
2. กรรมวัฏฏ์ ประกอบด้วย สังขาร ภพ
3. วิปากวัฏฏ์ ประกอบด้วย วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ขาติ ขรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส

กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบากคือ ผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก ส่วนความหมายของ ปฏิจสมุปบาท คือ สภาพที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันเกิด มีขึ้น มีองค์ประกอบดังนี้

1. อวิชชาปัจจัย สงขาร : เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงเกิดสังขาร
2. สังขารปัจจัย วิญญาน : เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงเกิดวิญญาน
3. วิญญานปัจจัย นามรูป : เพราะวิญญานเป็นปัจจัย จึงเกิดนามรูป
4. นามรูปปัจจัย สฬายตนะ : เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงเกิดอายตนะหก

5. สหายตนปลจยา ผัสโส : เพราะอายตนะหกเป็นปัจจย จึงเกิดผัสสะ
6. ผัสสปลจยา เวทนา : เพราะผัสสะเป็นปัจจย จึงเกิดเวทนา
7. เวทนาปลจยา ตณหา : เพราะเวทนาเป็นปัจจย จึงเกิดตัณหา
8. ตณหาปลจยา อุปทาน : เพราะตัณหาเป็นปัจจย จึงเกิดอุปาทาน
9. อุปาทานปลจยา ภโว : เพราะอุปาทานเป็นปัจจย จึงเกิดภพ
10. ภวปลจยา ชาติ : เพราะภพเป็นปัจจย จึงเกิดชาติ
11. ชาติปลจยา ชรามรณ โสกะปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสา : เพราะชาติเป็นปัจจย จึงมีชรา มีมรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส อวเมตสัส เกวลส ทุกขกขณธสส สมุทโยโหติ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีด้วยประการฉะนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) 2543, 86)

ภาพที่ 4 ดาวเพดานงานแกะสลักไม้ ลงรักปิดทองประดับกระจก วัดพระฝาง จังหวัดอุดรธานี
(ที่มา ปฐม พัวพันธ์กุล)

สัญลักษณ์ดอกบัว

บัว เป็นพันธุ์ไม้น้ำชนิดหนึ่งที่ได้รับการยกย่องว่ามีความสำคัญในประวัติศาสตร์ และตำนานในลัทธิศาสนาต่างๆ ของอินเดียสมัยโบราณ บัวจึงมีความหมายปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาทั้งภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตในหลาย ความหมาย (ฤติรัตน์ ภายราช 2540, 28) พุทธศาสนิกชนชาวไทยนับแต่สมัย โบราณ ได้นำดอกบัวมาใช้สักการบูชาพระพุทธรูป พระสงฆ์ เพราะดอกบัวเป็น ที่ยอมรับกันว่า เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์สะอาด ชาวพุทธจึงมักเปรียบ ดอกบัวกับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (คณิตา เลชะกุล 2535, 58)

นอกจากนี้ ดอกบัวยังเป็นเครื่องหมายสำคัญที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมประเพณี ของชาวพุทธ รวมทั้งสัญลักษณ์ดอกบัวนำมาใช้เป็นส่วนในการถ่ายทอดเนื้อหา ทางธรรม และเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ผ่านทางงานศิลปกรรม แขนงต่างๆ อยู่เสมอ ดอกบัวมีลักษณะพิเศษ คือ เกิด เติบโต เจริญในน้ำ แต่ไม่ แปรตเปื้อนน้ำนั้น เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติในโลก แต่ไม่ถูกครอบงำ ด้วยโลกธรรม มี 8 ประการ ได้แก่ ได้ลาภกับเสื่อมลาภ มียศกับเสื่อมยศ นิทา กับสรวรเสริญ สุขกับทุกข์

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีเนื้อหาเรื่องดอกบัว โดยเปรียบพระพุทธเจ้ากับ ดอกบัว ด้วยพระองค์ทรงพ้นทุกข์ทั้งปวง ความทุกข์ไม่อาจครอบงำพระองค์ได้ อีก ทรงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม 8 ทรงเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า (จารวิ มั่นสินธร 2547, 3) ปรากฏเนื้อหาในพระไตรปิฎก ความว่า

“...ดอกบัวก้านมีหนาม เกิดในน้ำ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำและโคลนตม
ฉันใด มุนีผู้กล่าวเรื่องความสงบ ก็ไม่ยินดี ไม่แปดเปื้อนในกามและ
โลก ฉะนั้น...”

“...ผู้เที่ยวไปผู้เดียว มีปัญญา ไม่ประมาท ไม่หวั่นไหวเพราะนิทานและ
สรรเสริญ ไม่สะดุ้งเพราะเสียง เหมือนราชสีห์ ไม่ติดขाय เหมือนลม
ไม่เปียกน้ำ เหมือนบัว เป็นผู้แนะนำผู้อื่น ไม่ใช่ผู้อื่นแนะนำ นักปราชญ์
ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี...”

“...ภิกษุทั้งหลาย ดอกอุบลก็ดี ดอกปทุมก็ดี ดอกบุณฑริกก็ดี เกิดใน
น้ำ เจริญในน้ำไหลผ่านน้ำแล้วตั้งอยู่ แต่น้ำไม่ติด แม้ฉันใด ตถาคตก็
ฉะนั้นเหมือนกัน เกิดแล้วในโลก เจริญแล้วในโลก ครอบงำโลกอยู่ แต่
ไม่ติดโลก...”

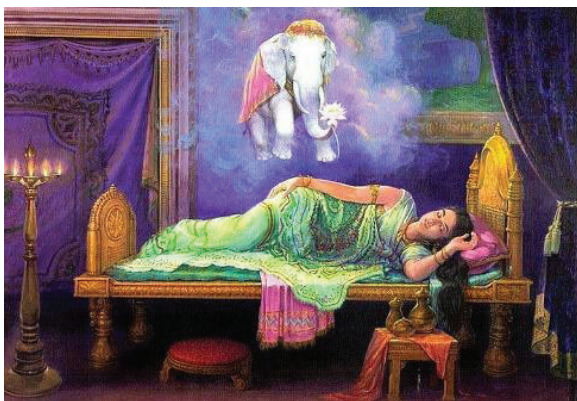
(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นอกจากนั้น ในลักษณะมหาบุรุษของพระพุทธเจ้า หรือเรียกว่ามหาบุริสลักษณะ
32 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดของลักษณะปลีกย่อยอื่นอีก เรียกว่า อนุพยัญชนะ
80 ประการ ยังใช้ลักษณะของดอกบัวในการเปรียบเทียบ เช่น พระกรรม
ทั้งสองข้างมีสัณฐานอันยาวเรียวอย่างกลีบปทุมชาติ พระสรีระกายสดชื่นดุจ
ดอกปทุมชาติ กลิ่นพระโอษฐ์หอมฟุ้งเหมือนกลิ่นดอกอุบล เป็นต้น

ความศรัทธาในพระรัตนตรัย ประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
ของพุทธศาสนิกชนชาวไทย นับเป็นรากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมไทย ปรากฏ
เป็นหลักฐานจากรูปสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ อาทิ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม

ประติมากรรม และในวรรณกรรม โดยเฉพาะเรื่องราวดอกบัวที่มีปรากฏใน เนื้อหาพุทธประวัติอยู่หลายเหตุการณ์ ดังนี้

1. พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อเข้าสู่พระครรภ์พระนางสิริมหามายา พุทธมารดา ในคืนที่เสด็จลงมาบังเกิดนั้น พระนางสิริมหามายาทรงมีพระสุบิน นิมิตว่า ท้าวจตุมหาราชทั้ง 4 ได้ยกพระองค์เข้าไปในป่าหิมพานต์ ได้มีช้างเผือก เชือกหนึ่ง ลงมาจากยอดเขาทองคำเข้ามาหาพระนาง

ภาพที่ 5 พุทธประวัติ ตอนพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต

ในขณะนั้นเองได้เกิดบุพนิมิตขึ้น 32 ประการ ประการหนึ่งเกี่ยวกับดอกบัว คือ มีดอกบัวปทุมชาติหรือบัวหลวง 5 ชนิดเกิดขึ้น อันได้แก่ สัตตบุษย์หรือบัว ฉัตรขาว บัวเข็มชมพู บุณทริกหรือบัวหลวงขาว ปทุมหรือบัวหลวงชมพู และ สัตตบงกชหรือบัวหลวงป้อมแดง เหล่าปทุมชาติ เกิดดาราตาข่ายไปในน้ำและบน บกอย่างหนึ่ง ผุดงอกขึ้นจากแผ่นดินแห่งละเจ็ดดอกอย่างหนึ่ง และห้อยย้อย บนอากาศอีกอย่างหนึ่ง

2. ประสูติ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงก้าวลงจากพระครรภ์ของพระราชมารดา แล้วนั้น ทรงผินพระพักตร์ไปยังทิศอุดร ชีพระครรภ์ขึ้นฟ้า แล้วเสด็จดำเนินไป 7 ก้าว แต่ละก้าวมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับ และทรงเปล่งอาสภิวาจาว่า "เราเป็นผู้เลิศของโลก เป็นผู้ใหญ่ที่สุดของโลก เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลก นี่เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป" ดอกบัวที่ผุดขึ้นมารับพระบาทนี้ หมายถึง พระองค์จะเป็นผู้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง ส่วนจำนวนดอกบัวทั้ง 7 ดอก ที่ผุดขึ้นมารองรับพระบาทขณะที่ทรงพระดำเนินนั้น เป็นสัญลักษณ์ของ โพชฌงค์ 7 หมายถึง ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ประกอบด้วย สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) 2543, 205-206)

ภาพที่ 6 พระฉัพพรรณรังสีที่เปล่งออกจากพระวรกายพระพุทธเจ้า
(ศิลปิน กฤษณะ สุริยกันต์)

สัญลักษณ์พระฉัพพรรณรังสี

ฉัพพรรณรังสี หมายถึง รศมี 6 ประการ ซึ่งเปล่งออกจากพระวรกายขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ 1. นิล เขียวเหมือนดอกอัญชัน 2. ปิต เหลืองเหมือนหิรัญยาส 3. โลหิต แดงเหมือนตะวันอ่อน 4. โอทาท ขาวเหมือนแผ่นเงิน 5. มัญเชฐ สีหงสบาท เหมือนดอกชงหรือหงอนไก่ 6. ประภัสสร เลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) 2543, 53) เนื้อหาเกี่ยวกับฉัพพรรณรังสี ปรากฏในพุทธประวัติ ครั้งเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ใต้ร่มพระศรีมหาโพธิ์นั้นเป็นเวลา 7 วัน และเสด็จไปเสวยวิมุตติสุขในสถานที่ต่างๆ ในบริเวณนั้นอีก 6 แห่ง ส่วนช่วงเวลาที่เกิดฉัพพรรณรังสี เป็นสถานที่ 4 ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ โดยมีเทวดามาเนรมิตเรือนแก้วถวายให้เป็นที่ประทับเรียกว่า รัตนฆรเจดีย์ ในสถานที่นั้นพระพุทธรูปองค์ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกอยู่เป็นเวลา 7 วัน แสงรัศมีทั้ง 6 ประการนี้ พวยพุ่งแผ่ซ่านออกมาจากพระวรกายพร้อมกัน แสงรัศมีไม่ทำให้เกิดเงาและความร้อน รศมีนี้จะเกิดขึ้นแต่เฉพาะพระพุทธรูปและเทวดาเท่านั้น

นอกจากนี้ สัญลักษณ์ฉัพพรรณรังสียังสามารถตีความหมายโดยอาศัยแนวคิดเรื่องบุคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน โดยแสงสีทั้ง 6 มีความหมายเชิงสัญลักษณ์แทน ธรรมคุณ 6 หมายถึง คุณของพระธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) 2543, 264) อันประกอบด้วย

1. สุวากุขาโต ภควตา ธมโม (พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ)
2. สนฺทิกฺขุโก (อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็น ประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น)
3. อกาลิก (ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที)
4. เอหิปสฺสิโก (ควรเรียกให้มาดู คือ เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือท้าทาย ต่อการตรวจสอบ)
5. โอปนยิโก (ควรน้อมเข้ามา คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไป ให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น)
6. ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ (อันวิญญูชนชนพึงรู้เฉพาะตน คือ เป็นวิสัยของ วิญญูชนจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ต้องทำจึงเสวยได้เฉพาะตัว)

สัญลักษณ์การสักการบูชาด้วยตุง (ธง)

ชาวพุทธในล้านนาใช้ธงหรือธงเป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แบ่งออกเป็นประเภทตามที่ใช้พิธีกรรม เช่น งานฉลองหรืองานปอย งานสืบทอด และขบวนแห่ต่างๆ เป็นต้น ตุ้งเป็นเครื่องสักการะที่ทำด้วยวัสดุหลายชนิด อาทิ ผ้า กระดาษ ไม้

ตุ้งໄໝ หรือ ธงໄໝ เป็นธงที่ใช้ในงานมงคล เช่น งานฉลองสมโภช งานเสด็จพระราชดำเนินของกษัตริย์ ชาวล้านนานิยมทำในงานปอยหลวง ประชาชนจะทำธงไปปักบริเวณเส้นทางเข้าวัดเรียงรายกันตลอดเส้นทางอย่างงดงาม โดยมีคติความเชื่อในการถวายธงໄໝ คือ ประารถนาจะให้สร้างบุญกุศลและมงคลแก่ตนเอง สร้างบุญกุศลอุทิศแด่บรรพชน เป็นเครื่องสักการะถวาย เป็นพุทธานุชา ชาวล้านนามีความเชื่อว่าการถวายธงໄໝหรือตุ้งໄໝ เป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ดังปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา กล่าวว่า คนถวายธงเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ต้องไปตกนรก จะมีหางตุ้งหย่อนลงไปให้เกาะเกี่ยวพาตนเองขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ได้ อีกทั้งยังเป็นการแสดงความกตัญญูทวดเทวี หมายถึง การถวายธงໄໝอุทิศแก่บรรพบุรุษของตน ประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา เป็นต้น โดยตั้งความปรารถนาว่า บุคคลเหล่านั้นจะพ้นจากความทุกข์ในอบายภูมิและได้ไปเกิดในสุคติภูมิ (มณี พยอมยงค์ 2549, 145-146)

ภาพที่ 7 การสักการบูชาด้วยตุ้ง (ธง) ของชาวพุทธในล้านนา วัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดพะเยา

สัญลักษณ์จากศิลปะประดับกระจก

งานประดับกระจกเป็นงานประณีตศิลป์ของไทยที่มีความงดงาม ปรากฏหลักฐานร่องรอยบนลายไม้แกะสลักจากโบราณสถานต่างๆ มีมาแต่สมัยสุโขทัย และแพร่หลายในสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย แพร่หลายมาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่สมัยโบราณ นิยมประดับอาคารสถาปัตยกรรม งานศิลปกรรมและสิ่งของเครื่องใช้ที่เนื่องกับพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในดินแดนล้านนา งานประดับกระจกได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยใช้ประดับตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารศาสนสถานต่างๆ นับแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบัน

ภาพที่ 8 งานประดับกระจก ชุ่มประตู่โขง ภายในวิหารวัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่

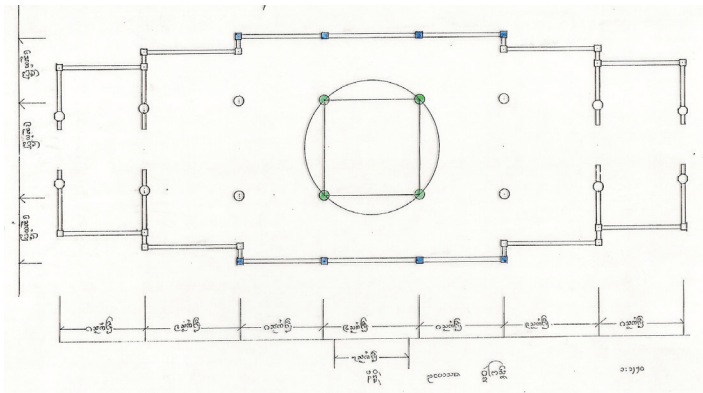
สัญลักษณ์การวางผังอุโบสถและวิหารล้านนา

การสร้างงานสถาปัตยกรรมที่เนื่องในพุทธศาสนาของชาวล้านนานั้น มีคติความเชื่อและแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นตัวกำหนดความหมายและรูปแบบการวางผังอาคารพุทธสถานมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีรายละเอียดแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. การกำหนดความหมาย ในคติการสร้างพระอุโบสถ จะต้องพิถีพิถันในการเลือกพื้นที่เป็นพิเศษ พื้นที่จะต้องบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทินทั้งปวง สถานที่ที่จะสร้างโบสถ์จะต้องมีความบริสุทธิ์ในการใช้สอยก่อนหน้า อาทิ ไม่เคยเป็นสุสานหรือเคยเป็นเชิงตะกอนมาก่อน ไม่เคยเป็นที่ประหาร หรือไม่เคยเป็นที่ใดๆ ที่มีการใช้งานที่เป็นอัปมงคลมาก่อน เรามักจะเห็นว่า ในการสร้างโบสถ์ใหม่ทุกครั้ง พระสงฆ์จะต้องประกอบพิธีถอนความไม่บริสุทธิ์ ที่อาจมีในพื้นที่นั้นเสียก่อน ถ้าไม่อาจหาพื้นดินบริสุทธิ์ได้ก็จะกระทำสังฆกรรมกันกลางน้ำ โดยชักสะพานที่ทอดข้ามติดต่อระหว่างโบสถ์น้ำหรืออุทกเขกับฝั่งออก เพื่อตัดความเชื่อมโยงระหว่างพื้นดินที่ไม่บริสุทธิ์กับแพ หรือเรือที่ใช้ทำสังฆกรรม ในกรณีที่ใช้โบสถ์เก่าก็มักจะทำให้บริสุทธิ์ขึ้นมาใหม่ ด้วยการสวดและผูกสีมาทับซ้อนของเดิม (คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ 2551, 380)

นอกจากนี้ การกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ยังกำหนดระยะทางสูงขึ้นไปในอากาศ 84,000 โยชน์ และลึกลงไปในแผ่นดิน 84,000 โยชน์ ซึ่งเท่ากับความสูงของเขาพระสุเมรุ ด้วยเหตุนี้ พระอุโบสถ จึงเปรียบเสมือนเป็นจักรวาลหนึ่งโดยมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง องค์ประกอบสถาปัตยกรรม การตกแต่งส่วน

ประกอบอื่นๆ ของอาคารล้วนมีความหมายที่เชื่อมโยงกับเรื่องราวของคติจักรวาลวิทยา เช่น ลวดลาย พรณพฤชาในป่าหิมพานต์ รูปนาคผู้รักษากระเปียงชั้นแรก ครุฑผู้รักษากระเปียงชั้นที่สอง กุมภภัณฑ์ผู้รักษากระเปียงชั้นที่สาม ยักษ์ผู้รักษากระเปียงชั้นที่สี่ และท้าวมหาราชทั้งสี่ผู้รักษากระเปียงชั้นที่ห้าของเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ 9 ผังอุโบสถรูปเรือสำเภา วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา ปฐม พัวพันธ์สกุล)

2. การกำหนดรูปแบบผังพระอุโบสถ และวิหารล้านนา คติในการสร้างและการกำหนดผังพระอุโบสถ และพระวิหารล้านนา มีลักษณะเป็นรูปทรงสัญลักษณ์ หมายถึง ยาน หรือสำเภา หรือเรียกในภาษาพื้นถิ่นล้านนา เรียกว่า สะเปาแก้ว สะเปาคำ เป็นพาหนะนำพาเหล่าเวไนยสัตว์ข้ามห้วงน้ำคือ วัฏสงสาร ไปสู่ฝั่งคือ แดนนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

แนวความคิด (Concept)

ต้องการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย ที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากแนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในงานจิตรกรรมล้านนา โดยการตีความหมายแนวคิดคติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา ว่าเป็นการแสดงโครงสร้างทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้วยการสร้างจินตภาพที่สะท้อนความหมายเชิงนามธรรมจากการเทียบเคียงให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นรูปธรรม โดยสังเคราะห์แนวคิดเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการศึกษานำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานรูปแบบศิลปะแนวจิตว่างและศิลปะสื่อผสม ได้แก่ แนวคิดโลกียะ-โลกุตระ แนวคิดสังสารวัฏ สัญลักษณ์พระฉัพพรรณรังสี สัญลักษณ์การสักการบูชาด้วยตุง (ธง) สัญลักษณ์การวางผังพระอุโบสถ วิหารล้านนา และสัญลักษณ์ดอกบัว เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมวิจิตร อันเป็นผลผลิตทางพุทธิปัญญาของชาวพุทธ ตลอดจนเป็นสื่อศิลปะที่สะท้อนคุณค่าและความสำคัญของหลักธรรมในพุทธศาสนา

ผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 10 ผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

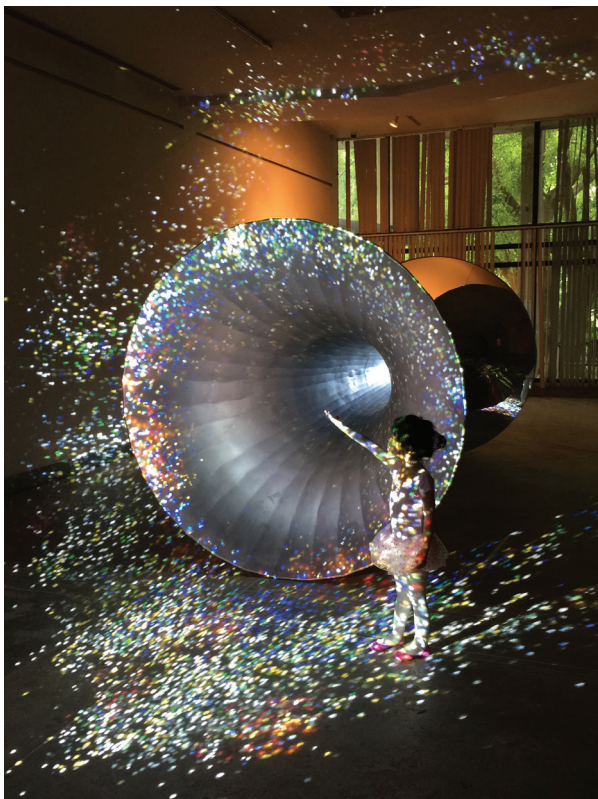
ภาพที่ 11 ผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 12 ผลงานชั้นที่ 1 ชื่อ โลกียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 13 ผลงานชั้นที่ 1 ชื่อ โลกียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 14 รายละเอียดผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 15 รายละเอียดผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 16 รายละเอียดผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 17 ผลงานชั้นที่ 1 ชื่อ โลกียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 18 แสดงการสะท้อนและการหักเหของลำแสงที่เป็นสีเส้นต่างๆ ในผลงาน

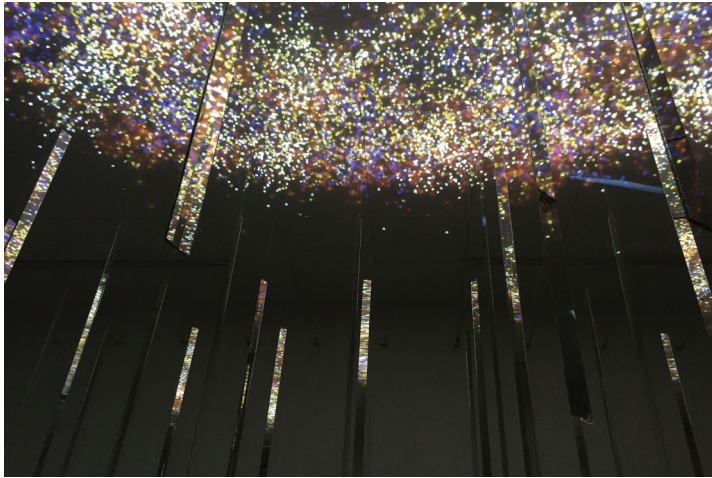
ผลงานชิ้นที่ 2 ชื่อ ข้ามสังสารวัฏ

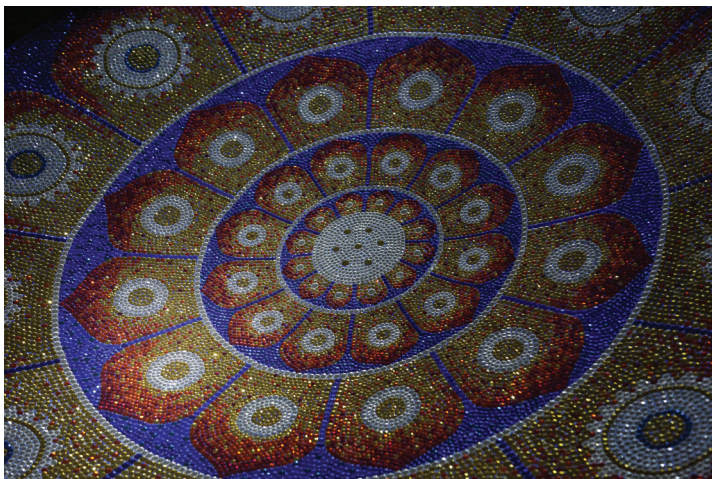
ภาพที่ 19 ผลงานชิ้นที่ 2 ชื่อ ข้ามสังสารวัฏ

ภาพที่ 20 แสงสีที่สะท้อนจากเพดานห้องตึกกระทบบลงบนแผ่นอะคริลิกที่ปู
บนพื้นที่จัดแสดงผลงาน

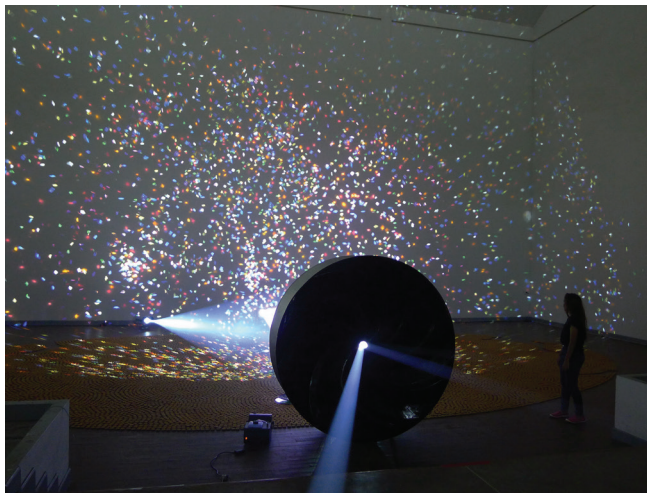

ภาพที่ 21 รายละเอียดผลงานชั้นที่ 2 ชื่อ ข้ามสังสารวัฏ

ภาพที่ 22 รายละเอียดผลงานชั้นที่ 2 ชื่อ ข้ามสังสารวัฏ

ผลงานชิ้นที่ 3 ชื่อ ฉัพพรรณรังสี

ภาพที่ 23 ผลงานชิ้นที่ 3 ชื่อ ฉัพพรรณรังสี

ภาพที่ 24 แสงสีที่สะท้อนและหักเหจากงานโค้งตกกระทบบนผนังและพื้นห้องจัดแสดง

ภาพที่ 25 แสงสีที่สะท้อนและหักเหจากงานโค้งตกกระทบบนผนังทางทิศเหนือของห้องจัดแสดง
นิทรรศการ

ภาพที่ 26 แสงสีที่สะท้อนและหักเหจากงานโค้งตกกระทบบนผาประทีปบนพื้นห้องจัดแสดง

การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงานชื่อ โลภียะ-โลกุตระ

1. รูปทรงกรวยแหลม วางแนวนอนขนานกับพื้น ผิวด้านนอกติดกระจกสีทอง ด้านในเป็นสีเงินมีลักษณะกลวงเป็นโพรง เป็นสัญลักษณ์ของโลภียะภูมิ
2. พื้นที่ว่างภายในรูปทรงกรวยแหลม หมายถึง ห้วงเวลาหรือสังสารวัฏ
3. ด้านกว้างของรูปทรงกรวยมีลักษณะเป็นทรงกลม ที่เกิดจากการประกอบก้นของเส้นตรงทั้งหมด 31 เหลี่ยม หมายถึง จำนวนภพภูมิย่อยทั้ง 31 ในไตรภูมิ ได้แก่ กามภูมิ 11 รูปภูมิ 16 อรูปภูมิ 4
4. แผ่นกระจกสีทองขนาดเล็กที่ติดบนพื้นผิวนอกรูปทรงกรวยแหลม หมายถึง จิตวิญญาณ ของเหล่าเวไนยสัตว์
5. รูปทรงจานโค้ง ติดกระจกสีเป็นรูปสัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง โลกุตรภูมิ
6. รูปทรงดอกบัวมี 7 กลีบ หมายถึง โพชฌงค์ 7 ได้แก่ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา
7. กระจกสี 6 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีคราม สีขาว และสีเลื่อมพราย ที่ติดเป็นรูปทรงกลีบดอกบัว หมายถึง ฉัพพรรณรังสี
8. แสงสีที่สะท้อนออกจากกระจกสี หมายถึง พระฉัพพรรณรังสี อันเป็นเครื่องหมายของปัญญาและอำนาจ เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วแผ่รังสีออก สิ่งนั้นย่อมเป็นถึงความประเสริฐสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา หรือ ธรรมคุณ

6 ประการ อันได้แก่ 1) สวากขาโต ภควตา ธัมโม 2) สันติภูมิโก 3) อกาลโก 4) เอหิพัสสโก 5) โอปนยิโก 6) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ

9. รูปทรงแปดเหลี่ยม ด้านหลังรูปทรงจันทน์โค้งสัญลักษณ์ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ของพระอริยบุคคล 4 ประเภท โดยแบ่งย่อยเป็น 8 ประเภท

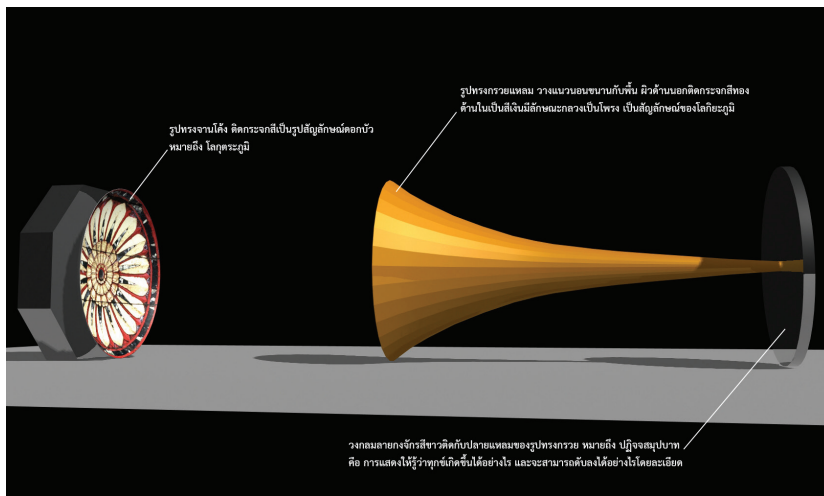
10. แผ่นวงกลมลายกจักรที่ติดกับปลายแหลมของรูปทรงกรวย หมายถึง ปฏิจสมุปบาท

11. รูปสรรพสัตว์ในภพภูมิต่างๆ จากงานจิตรกรรมไทยประเพณี นำมาจัดวางตำแหน่งเป็นวงกลม ฉายด้วยเครื่องโปรเจกเตอร์เข้าไปในพื้นที่ว่างของรูปทรงกรวยแหลม กำหนดให้รูปทรงทั้งหมดหมุนวน และเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ตลอดเวลา หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ในวัฏสงสาร

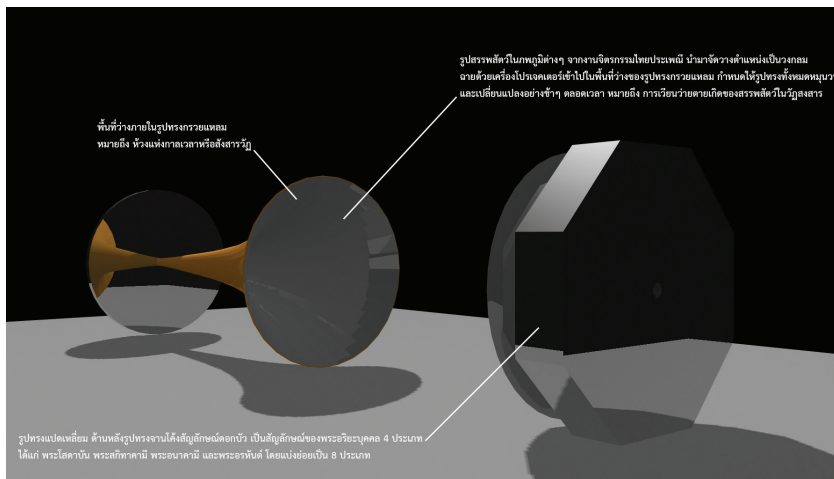
12. เสียงบทสวดอัปมัณญา เป็นบทแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายในจักรวาล

13. การสะท้อนและการหักเหของแสงไปในอากาศไม่มีที่สิ้นสุด หมายถึง พุทธานุภาพ

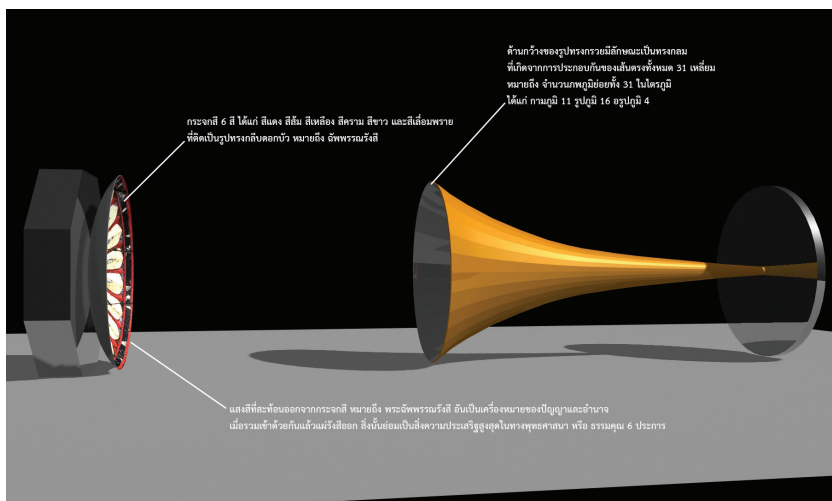
14. แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ของ วิชา หมายถึง ความรู้แจ้ง ส่วนความมืด เป็นสัญลักษณ์ของ อวิชา หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง

ภาพที่ 27 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน โลเกียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 28 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน โลเกียะ-โลกุตระ

ภาพที่ 29 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน โลกยะ-โลกุตระ

การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงานชื่อ ข้ามสังสารวัฏ

1. รูปทรงจานโค้งพาราโบลา (Parabolic Dish Cooker) วางหงายด้านเว้าขึ้น ภายในติดกระจากสี เป็นรูปสัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง โลกุตตมาจารย์ คือ อาจารย์ผู้สูงสุดของโลก อาจารย์ผู้ยอดเยี่ยมของโลก ได้แก่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
2. แผ่นกระจากเงาจำนวน 8 แผ่น ต่อเป็นรูปวงกลม วางบนพื้นด้านล่างจานโค้งรูปสัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง โลกธรรม 8
3. แสงสีที่สะท้อนออกจากกระจากสี 6 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีคราม สีขาว และสีเลื่อมพราย รูปทรงกลมประกอบกันเป็นรูปดอกบัว หมายถึง

พระฉัพพรรณรังสี ซึ่งเป็นเครื่องหมายของปัญญาและอำนาจ เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วแผ่รังสีออก สิ่งนั้นย่อมเป็นถึงความประเสริฐ สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

4. พระฉัพพรรณรังสีทั้ง 6 สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์ หมายถึง พระธรรมคุณ 6 ประการ

5. การสะท้อนกลับไปมาระหว่างกระจกเงาด้านบนของรูปทรงจานโค้ง พาราโบลา กับแผ่นกระจกเงารูปทรงกลม หมายถึง สังสารวัฏ

6. การวางรูปทรงจานโค้งรูปสัญลักษณ์ดอกบัว ทำมุมเอียง 23.5 องศา สัมพันธ์กับการเอียงของโลกตามข้อมูลในวิชาภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์

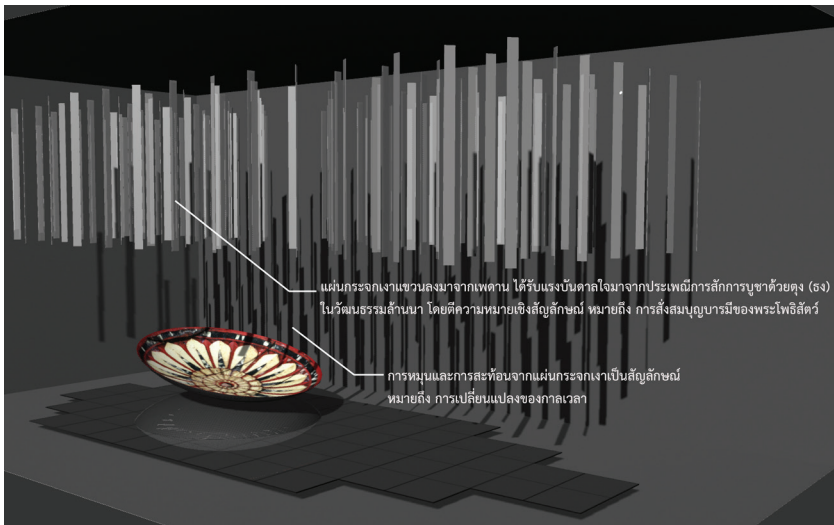
7. รูปทรงจานโค้งรูปสัญลักษณ์ดอกบัว หันจุดศูนย์กลางไปทางด้านทิศเหนือหรือดาวข้างหลวง เพื่อสะท้อนคติความเชื่อเรื่องโลกอุดร ของชาวพุทธในล้านนา

8. แผ่นอะคริลิกใสรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ติดแผ่นฟิล์มสะท้อนแสง วางเรียงต่อกันเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าย่อมุม ได้รับแรงบันดาลใจมาจากโครงสร้างการวางผังพระอุโบสถ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สะเปาคำในภาษาล้านนา คือ เรือสำเภาทอง อันเป็นยานพาหนะที่ทำหน้าที่นำเวไนยสัตว์ข้ามห้วงน้ำคือ สังสารวัฏ ไปสู่ฝั่งคือ พระนิพพาน

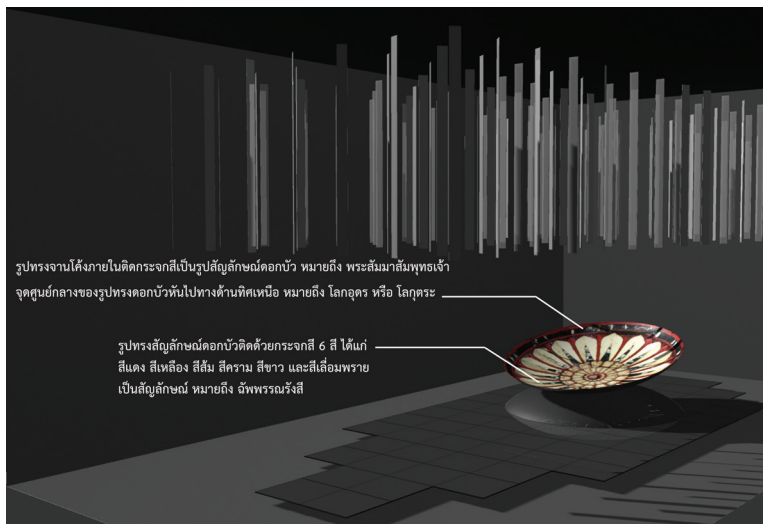
9. แผ่นกระจกเงาแขวนลงมาจากด้านบน ได้รับแรงบันดาลใจมาจากประเพณีการใช้ตุ๊ก (ธง) เพื่อการสักการบูชาพระพุทธเจ้าในวัฒนธรรมล้านนา

10. การหมุนและแสงสะท้อนจากแผ่นกระจกเงาที่แขวนลงมา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาในจักรวาล

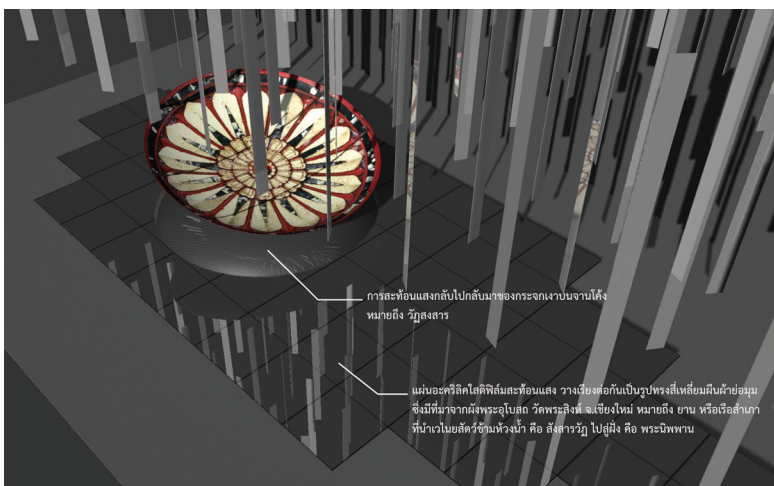
11. การติดตั้งผลงานภายในห้องที่มีผนัง 4 ด้าน เมื่อรวมกันกับพื้นและเพดานแล้วรวมเป็น 6 ด้านนั้น สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์จากแนวคิดคติจักรวาลเรื่อง อายตนะโลก หรือ โลกภายใน
12. การสะท้อนและการหักเหของแสงไปในอากาศไม่มีที่สิ้นสุด หมายถึง พุทธานุภาพ
13. แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ของ วิชชา หมายถึง ความรู้แจ้ง ส่วนความมืด เป็นสัญลักษณ์ของ อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง

ภาพที่ 30 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน ข้ามสังสารวัฏ

ภาพที่ 31 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน ชำแสงสารวิญ

ภาพที่ 32 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงาน ชำแสงสารวิญ

การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในผลงานชื่อ ฉัพพรรณรังสี

1. รูปทรงจานโค้งพาราโบลา (Parabolic Dish Cooker) ขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เมตร จำนวน 2 ชั้น มีด้านบนประกบติดกันวางตั้งบนพื้น ด้านเว้าของรูปทรงจานโค้งชั้นที่ 1 ภายในติดกระจกสี เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง โลกุตระ ด้านเว้าของรูปทรงจานโค้งชั้นที่ 2 ทำเป็นลายนูนรูปจักร 8 ใบ สีดำ เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง โลกียะ
2. ช่องว่างบริเวณจุดกึ่งกลางรูปทรงจานโค้งทั้ง 2 เป็นช่องว่างรูปวงกลมเชื่อมต่อกัน เป็นสัญลักษณ์หมายถึง สุธรรมา
3. แสงสีที่สะท้อนออกจากกระจกสี 6 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีคราม สีขาว และสีเลื่อมพราย รูปทรงกลมประกอบกันเป็นรูปดอกบัวหมายถึง พระฉัพพรรณรังสี ซึ่งเป็นเครื่องหมายของปัญญาและอำนาจ เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วแผ่รังสีออก สิ่งนั้นย่อมเป็นถึงความประเสริฐ สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา
4. พระฉัพพรรณรังสีทั้ง 6 สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์ หมายถึง พระธรรมคุณ 6
5. รูปทรงจานโค้งพาราโบลาขนาดเล็ก วางบนกระจกรูปทรงกลม หายด้านเว้าขึ้น ภายในติดกระจกสี 6 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีคราม สีขาว และสีเลื่อมพรายประกอบกันเป็นรูปสัญลักษณ์ดอกบัว วางเรียงต่อเนื่องกัน จำนวน 7 ชั้น หมายถึง โพชฌงค์ 7 ได้แก่ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา
6. ผางประทีปรูปวงกลมขนาดเล็ก สร้างด้วยดินเผาและขี้ผึ้ง เป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณของสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร

7. ผางประทีปปรุงวงกลมขนาดเล็กจำนวนมาก นำมาเรียงบนพื้นเป็นรูปทรงวงรีขนาดใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ ของชมพูทวีป
8. การกำหนดทิศทางการสะท้อนของแสงจากกระจกสีที่ติดบนจานโค้ง ไปตกกระทบบนผนังห้องแสดงนิทรรศการทางด้านทิศเหนือ หรือทิศอุดร ความหมายของคำว่า โลกุตตรม ในภาษาบาลี เมื่อแยกคำว่าโลกออกแล้ว คำว่าอุดร หรือ อุตโตร แปลว่า สูงสุดหรือทิศเหนือ แม้ในพระสูตรก็มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องทิศเหนือในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ
9. การสะท้อนและการหักเหของแสงไปในอากาศไม่มีที่สิ้นสุด หมายถึง พุทธานุภาพ
10. แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ของ วิชา หมายถึง ความรู้แจ้ง ส่วนความมืด เป็นสัญลักษณ์ของ อวิชา หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง

สรุปผลการสร้างสรรค์

ผลงานศิลปะร่วมสมัยซึ่งเป็นผลมาจากการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดคตินิจจวาลวิทยาพุทธศาสนาจากงานจิตรกรรมไทย มีจำนวนทั้งหมด 3 ชิ้น โดยมีรายละเอียดเรียงตามลำดับ ดังนี้

ผลงานชิ้นที่ 1 ชื่อ โลกียะ-โลกุตระ มีแรงบันดาลใจมาจากแนวคิดเรื่องโลกียภูมิ และโลกุตตรภูมิ โดยเฉพาะความหมายเกี่ยวกับพระอริยบุคคลที่จะหลุดพ้นจากโลกียะ ไปสู่โลกุตระ ทั้งนี้ องค์ประกอบของพระอริยบุคคล

ในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ส่วนสัญลักษณ์โลกียภูมิ ประกอบไปด้วยภพภูมิทั้ง 3 ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ

ผลงานชิ้นที่ 2 ชื่อ ข้ามสังสารวัฏ มีแรงบันดาลใจมาจาก แนวคิดเรื่องสังสารวัฏ คำว่า สังสารวัฏ แปลว่า ความท่องเที่ยวไปในอาการที่เป็นวัฏฏะ การหมุนวนอยู่ในการเวียนว่ายตายเกิด เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฏสงสาร ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญที่สุดประการหนึ่งของโลกียภูมิก็คือ วัฏฏะ หมายถึง การเวียน การเวียนเกิด เวียนตาย หรือ เวียนว่ายตายเกิด ด้วยอำนาจของ กิเลส กรรม และวิบาก เรียกว่า ไตรวัฏ ซึ่งมีความหมายถึง วัฏฏะ 3 หรือวงจร 3 ส่วน ของปฏิจจสมุปบาทซึ่งหมุนเวียนสืบเนื่องต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือเกิดวงจรแห่งทุกข์

ผลงานชิ้นที่ 3 ชื่อ ฉัพพรรณรังสี มีแรงบันดาลใจมาจาก แนวคิดเรื่องพระฉัพพรรณรังสี ทั้ง 6 สี ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีคราม สีขาว และสีเลื่อมพราย ซึ่งเป็นเครื่องหมายของปัญญาและอำนาจ เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วแผ่รังสีออก สิ่งนั้นย่อมเป็นถึงความประเสริฐ สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา หรือธรรมคุณ 6 ประการ และพุทธประวัติตอนประสูติ โดยทรงดำเนินไปทางทิศเหนือ 7 ก้าว แต่ละก้าวมีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับ ซึ่งสะท้อนถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์จากพุทธปรัชญา ได้แก่ ทิศเหนือ หมายถึง โลกอุดร หรือโลกุตระ การดำเนิน 7 ก้าวแล้วมีดอกบัวมารองรับพระบาท หมายถึง โพชฌงค์ 7 คือ ธรรมะที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้

นอกจากนี้ วัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานส่วนใหญ่จะเป็นแก้ว และ กระຈก เนื่องจากผลการศึกษาคติความเชื่อของชาวพุทธ พบว่า ชาวพุทธในล้านนา มีความเชื่อเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของแก้ว โดยถือว่าเป็นสัญลักษณ์ สำคัญทางพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความหมายมากกว่าวัสดุชนิด อื่นๆ อาทิ ในภาษาล้านนานั้น แก้ว 3 ประการ หมายถึง พระรัตนตรัย เวียง แก้ว หมายถึง พระนิพพาน ส่วนโครงสร้างรูปทรงของผลงานสร้างสรรค์ทั้ง 3 ชุด เกิดจากการผสมผสานกันของวัสดุต่างๆ ทั้งรูปทรง 2 มิติ และ 3 มิติ เช่น รูปทรงกรวยแหลม รูปทรงแผ่นวงกลม รูปทรงจานโค้ง รูปทรงแปดเหลี่ยม เป็นต้น รวมทั้งนำไฟฟอลโล ไฟปืม ที่ใช้หลอดไฟแบบ LED ที่มีปริมาณความ เข้มข้นของแสง (Light Intensity) สูงมาก นำมาใช้ส่องแสงให้เป็นลำไปยัง รูปทรงที่ประดับด้วยกระຈกสี กระຈกเงา เพื่อทำให้เกิดการสะท้อน และการ หักเหของแสงไปในทิศทางที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ แสงสีที่ใช้ในผลงานมีความหมาย เชิงสัญลักษณ์คือ พระฉัพพรรณรังสี ส่วนการสะท้อนและหักเหของแสงไปใน อากาศ หมายถึง พุทธานุภาพ ตลอดจน แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ของ วิชชา หมายถึง ความรู้แจ้ง ส่วนความมืด เป็นสัญลักษณ์ของ อวิชชา หมายถึง ความ ไม่รู้แจ้ง

อนึ่ง สัมฤทธิ์ผลของการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยในครั้งนี้ ยังเป็นการสะท้อน ความหมายเชิงสัญลักษณ์ เรื่อง กาละ (Time) และเทศะ (Space) ที่มีลักษณะ เป็นนามธรรม ด้วยองค์ประกอบของผลงานศิลปะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ ภายในพื้นที่การจัดแสดงทั้งหมด อาทิ รูปทรง รูปอากาศ ที่ว่าง แสงสี ทัศนธาตุ อื่นๆ รวมไปถึง การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของรูปทรงของแสงสีในโครงสร้าง

อากาศ (Spatial Structure) ถึงแม้ว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีทั้งเรื่องโลกภายนอก และโลกภายใน แต่จากผลการศึกษาวิจัย พบว่า พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่อง โลกภายใน หรือจิตวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งเป็นโลกหรือจักรวาลที่ชาวพุทธจะต้องศึกษาเรียนรู้ให้เกิดเข้าใจอย่างถ่องแท้ แล้วนำมาใช้ประโยชน์สำหรับการปฏิบัติธรรม เพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา ดังเช่น เนื้อหาจากพุทธวจนะในธรรมบท ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องความสำคัญของใจ ความว่า

“...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต 3 อย่างนั้น เหมือนล่อหมนไป ตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น...”

(พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, 2525)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบงานจิตรกรรมไทยที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างของแนวคิด รูปแบบ และกรรมวิธีการสร้างสรรค์
2. ควรศึกษาวิจัยเชิงสร้างสรรค์ด้วยแนวคิดเชิงสัญลักษณ์จากงานศิลปกรรมล้านนา ซึ่งมีเอกลักษณ์พิเศษ ที่ยังขาดการศึกษาวิจัยเพื่อนำมาสร้างสรรคงานศิลปะร่วมสมัย เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- คณิตา เลขะกุล. *บัวราชินีแห่งแม่น้ำ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสวนหลวง ร. ๙., 2535.
- ศีกฤทธิ์ ปราโมทย์ และคณะ. *ลักษณะไทย ภูมิหลัง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2551.
- จารวิ มั่นสินธร. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ดอกบัว” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท.” *ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 2547.
- โชติ กัลยาณมิตร. *พจนานุกรมสถาปัตยกรรม และศิลปะที่เกี่ยวข้อง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2548.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2525.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). *ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โกมลคีมทอง, 2542.
- _____. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พิน ดอกบัว. *พุทธปรัชญาแห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2550.

มณี พยอมยงค์. *เครื่องสักการะล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2549.

ระวี ภาวิไล. *โลกทัศน์ ชีวทัศน์: เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2550.

ฤดีรัตน์ กายราศ. *บัว: องค์ประกอบประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2540.

ศิลปวิทัศน์บันทึก
นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย
ชุด “จิต-จักรวาล”
ณ หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2559

